

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, p. 247-250, November 2013

Tanıtılan Kitap: Orlando Figes, *Karanlıkta Fısıldaşanlar, Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*, Çeviren: Nurettin Elhüseyini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, 741s.

Original Adı: Orlando Figes, *The Whisperers: The Private Life in Stalin's Russia*, Macmillan: New York, 2007.

Tanıtın: Huriye Emen - *Doktora Öğrencisi*

Karanlıkta Fısıldaşanlar adlı eser, Yapı Kredi Yayınları tarafından çıkarılmaktadır. 2011 yılının ocak ayında ilk baskısı yapılmıştır. Eserin Türkçe'ye çevirisi Nurettin Elhüseyini'ye aittir.

Karanlıkta Fısıldaşanlar, Stalinist rejimin kaçınılmaz sonucu olarak kamusal yaşamlarının dışında özel yaşamlarına dair yeterli yazılı belge saklayamamış; ancak olayların bizzat tanığı olmuş kişilerin mülakatları, resimleri, mektupları ışığında oluşturulmuş bir sözlü tarih örneğidir. Eser, 1917'deki Bolşevik İhtilali'yle başlayan yeni Sovyet sisteminin, özellikle Stalin döneminde hatta onun ölümünden sonraki yıllarda kendi toplumunu nasıl sistemin bir parçası haline getirdiğini anlatır. Eser aynı zamanda korku, baskı, paranoya ve entrikalarla dolu bir toplumda insanların özel yaşamlarını nasıl sürdürdüklerine de değinir. Bu doğrultuda yazar insanların bir yandan eski değerlerine hala inanırken diğer taraftan tuhaf bir şekilde yeni anlayışın gereklerini nasıl yerine getirdiklerini de ele almıştır. Kitap, iç içe geçmiş pek çok Sovyet ailenin anılarından bahseder. Bu aileler, salt rejim düşmanı olarak nitelendirilen kesimi değil, aralarında Sovyet sistemine en azından söz konusu dönemlerde bağlı olarak çalışmış kimseleri de içerir.

Figes'e göre Bolşevik İhtilali'yle birlikte başlayan kolektifleştirme politikası gereği, eski rejim yanlıları ya da öyle oldukları varsayılanlar, zengin köylüler (gulaklar), yeni sisteme karşı olduğu düşünülen herkes sindirilmiştir. Sözde eşit bir toplum yaratılmaya çalışılırken eski geleneksel anlayışlarını sürdüren kesim, gulaklar ve diğerleri 'bozuk sicilliler, rejim düşmanları' damgalarıyla aslında sistemin ideolojisine çelişen bir şekilde ötekileştirilmiştir. Rejim düşmanı olarak kabul edilen insanların çoğu, ellerinden alınmış haklarını Sovyet rejimine fiili olarak karşı çıkararak değil kökenlerini en yakınlarından dahi gizleyerek ve kariyer edinerek elde etmeye çalışmışlar bunda başarılı da olmuşlardır. Ancak bütün bunları gerçekleştirirken kamusal alanda bir Sovyet yurttaşı, iç dünyalarında ise gelenekçi bir insan olarak ikili bir yaşam sürmüşlerdir. Sovyet toplumu genel anlamda 1990'lardaki Gorbaçov'un glasnost politikasına kadar herkesin birbirinden kuşku duyduğu ve muhbirliğin mecburi bir görev olduğu baskı ortamında konuşmak istedikleri gibi değil de konuşmak zorunda kaldıkları gibi yaşam sürdürmüştür.

Komünizm'in ilan edildiği ilk yıllarda Sovyet toplumuna bu rejimin intibakı oldukça sancılı olmuştur. Özellikle Çarlık Dönemi adetlerine göre yaşamakta olan gulaklar, rahipler ve diğer zengin kesim bir anda bu özellikleri nedeniyle suçlanmışlar, bir süre sonra kendilerinden ve çevrelerinden utanır hale gelmişlerdir.

Yeni Sovyet sistemine uyum sağlama konusunda 1917'nin çocukları önceki kuşaklara nazaran daha şanslıdır. Çünkü bunların içine doğdukları dönem itibari ile eskiyi özleme ya da eskiyle yeniyi kıyaslama gibi bir durumları söz konusu değildir. Bu çocukların çoğunun bakımını aile büyükleri (nineler) üstlenmiştir. Aile büyükleri çocukların sistemden zarar görmemeleri için hem eskiye dair bir şeyler anlatmaktan hem de onların yanında kendi aralarında konuşmaktan kaçınmışlardır. Bu dönem ve daha sonraki yıllarda doğan çocukların çocukluklarıyla ilgili hatırladıkları müşterek anılar hep büyüklerin aralarında, kendilerinin duymamaları gereken şeyleri konuştuklarına dairdir.

1917'nin çocukları Kominizm'in gereğine göre eğitilmişlerdir. Ayrıca hayatları, gerek şehirlerde komünal dairelerde tanımadıkları bir sürü insanla sınırlı bir alanda yaşamak zorunda kalarak, ya da özel yerleşmelerde aileleriyle birlikte barakalarda yaşayarak geçmiştir. Çocuklar önce Lenin daha sonra Stalin kültürüyle yetişmişlerdir. Sovyet yurttaşı olabilmenin gereği olarak hiyerarşik bir şekilde önce öncü örgütüne, belli bir yaşa gelince Kommosal'a, en son olarak partiye katılabilmek için çabalamışlardır. Bu çocukların bazıları ileriki dönemlerde kendi anne babalarını ihbar edecek denli sisteme dâhil olmuşlardır.

Kitabın değindiği konulardan bir tanesi de Sovyet toplumunda Kominizm'in aile yaşamına olan tesiridir. Esere göre, Komünizmin özel yaşama vurduğu en önemli darbe aileleri parçalamak olmuştur. Devletin kolektifleştirme politikasına bağlı olarak müşterek devlet çiftlikleri oluşturulmuştur. Gulaklar, tüm mallarına devlet tarafından el konularak sürgüne gönderilmiştir. Devlet, bu yöntemle hem doğa koşullarının insanları gönüllü olarak çalıştırmaya elverişli olmadığı ücra ve soğuk bölgelerdeki yer altı kaynaklarını işleyecek insan gücünü bulmuş, hem de kulakları tasfiye etmeyi amaçlamıştır. Ancak sürgüne gidenlerin pek çoğu kendi sefaletlerine ortak olmalarını istemedikleri için çocuklarını ya evlatlık olarak vermiş, ya da tanımadıkları bir evin kapısına bırakmışlardır. Daha sonraki dönemlerde sürgünden sağ dönebilen aile bireyleri birbirlerini ve çocuklarını aramakla geçirecektir. Ancak şansları yaver gitmiş ve birbirlerini bulabilmiş pek çok aile ve akraba arasındaki bağlar eskisi gibi olamamıştır. Çoğu yeni bir kimlik edinme çabasıyla birbirlerinden korkar hale gelmiştir. Sovyet sistemi aslında toplumu kolektifleştirmeye çalışırken bir taraftan da bireyselleştirmiştir.

1937-38 yılları rejim baskısının hat safhaya ulaştığı büyük terör yılları olarak adlandırılmıştır. Büyük terör yıllarıyla alakalı insanların hafızalarına kazınan ortak noktalardan birisi sürekli birilerinin gelip onları tutuklayacağı korkusudur. O döneme dair anılar, akşamları evlerinde çoğu kez ışık yakmadan sessizce oturdukları, her an alınma ihtimaline karşı yataklarının yanında birkaç parça kişisel eşyayı hazır tuttıkları, uyku esnasında korkuyla bir araba sesine uyandıklarına dairdir.

II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen Rusya'da gelişen milliyetçilik anlayışıyla birlikte Yahudilere yönelik yoğun bir tasfiye politikası başlatılmıştır. Casus olduğu gerekçesiyle pek çoğu işlerinden olmuşlardır. Hatta Stalin tarafından doktorlar komplosu adı altında Yahudi doktorların hastaları tedavi konusunda kasıtlı yanlış uygulamalarda buldukları ileri sürülmüştür. Stalin, geçirdiği inme sonucu beş gün komada kaldıktan sonra hayatını kaybetmiştir. Aslında erken müdahale için doktor çağırılması halinde belki de kurtarılabilir. Ancak, esere göre iyileşmesiyle birlikte doktorları etrafında görmesi sadakatsizlik şeklinde algılanabilirdi. Böylece kendi kurduğu sistem Stalin'den intikamını almıştı.

Rusya'da 1957'den 1980'lere kadar suskunluk devam etmiştir. 57'deki 20. parti kongresinde Stalin rejiminin eleştirilmesi insanları konuşma konusunda hala ikna edememiştir. Halk, suskun kalmayı geçmişle mücadele edebilmenin bir yolu olarak görmeye devam etmiş, ayrıca her an eski düzenin gelebileceği endişelerini taşımışlardır. Bu dönemden itibaren ailelerin çocuklarıyla paylaştıkları şeyler yüzeysel kalmış, aileler başlarından geçenleri çocuklarına izah edememişlerdir. Bu durum bazı çocukları, anne babalarının gerçekten suçlu olabileceği düşüncesine bile sevk etmiştir. Esere göre aileler çocuklarının sorularını yanıtsız bırakmakla sadece onları korumayı değil, ayrıca bu durumun onlarda bir güvensizlik, kızgınlık ve üzüntü yaratmasını engellemeyi amaçlamış olmalıdır.

1990'lı yıllardan sonra Sovyet halkının artık tehlikenin ortadan kalktığına olan inancı güçlenmeye başlamıştır. Ancak, yapılan mülakatlarda insanların geçmişe yönelik tutumlarında hala bir ikilemin olduğu görülür. Bazıları geçmişte uğradığı haksızlıklarla mücadele edebilmek için sisteme nasıl dâhil olduğunu anlatırken, diğer taraftan sistemin kendisine sunduğu olanaklardan da gurur duymaktadır. Bunlardan en bariz olanı henüz sekiz yaşındayken gulak kökenli olduğu için annesiyle birlikte sürgün hayatını yaşamış olan Antonina Golovina'dır. Antonina, geçmişini silebilmek ve sisteme dâhil olup hayatta kalabilmek için çok çalışmış, doktor olmuştur. Görüşmelerde bundan gurur duyduğunu da belirtmiştir. Belki de mesleğinden memnuniyetle bahsetmesinin nedeni hayata tutunabilmesi ve sicilini aklayabilmesi için bu başarıyı birazda sisteme borçlu olmasındandır.

Antonina Golovina ve Konstantin Simonov "*Karanlıkta Fısıldaşanlar*'m" en önemli şahıslarındandır. Antonina'nın hayatı, ' gulak kökenli oldukları için insanların nelere maruz kaldıkları, kendilerini aklamak için sisteme nasıl dâhil oldukları, özel yaşamlarıyla kamusal yaşamdaki ikililiği nasıl sürdürdükleri, korkunun insanları en yakınlarıyla (eşleri, çocukları) konuşmaktan nasıl alıkoyduğu sorularına cevap verebilecek güzel bir örnektir. Kitapta adı geçen diğer önemli şahıs Konstantin Simonov'un hayatı ise, rejimi gerçekten savunuların olup olmadığı, eğer varsa bunların özel yaşamlarıyla kamusal yaşamları arasında ikilem yaşayıp yaşamadıkları ve sistem onları nasıl etkilediğine yönelik sorulara cevap verir. Simonov, hayatının büyük bir kısmını Stalin rejimine inanarak ve onu savunarak geçirmiştir. O rejimin kendisine sunduğu olanaklardan en iyi şekilde istifade etmiş, ancak zamanla rejimi eleştirmiş, geçmişte bu sistemin parçası olmayı hata sayarak kendisiyle yüzleşebilmiştir.

Figes, eserini oluştururken sadece baskı, şiddet gören, kökenleri nedeniyle dışlanan insanlarla değil, kimisi gulak kamplarında görevli, kimisi hapishanelerde gardiyan olan neticede Sovyet devleti için çalışmış kişilerle de görüşmüştür. Bunlardan çok azı Simonov gibi kendisini ve sistemi eleştirebilmiştir. Birçoğu o dönemde sadece görevlerini yaptıklarını, verilen emirleri yerine getirdiklerini söyleyerek durumu rasyonelleştirmiştir. Böyle davranmalarındaki etmenlerden en önemlisi belki de tutarsız davranmaktan kaçınmaktır.

1990'lardan sonra Rusya'da pek çok kişi kendi anılarını anlatmaya, yazmaya başlamıştır. Figes, görüşmeleri sırasında bazı kişilerin başkalarının anılarını kendisine mal ederek anlattığını fark etmiştir. Yazar, sözlü tarihin bu sınırlı tarafını göz önünde bulundurarak kişilerin anlattığı olayları yaşamış ya da birebir tanık olmuş diğer insanlarla da görüşerek teyit etmiştir.

Eserin hazırlanış biçimi hem kronolojik hem de tematiktir. Bölüm başlıkları özellikle tarihsel sıra verilerek oluşturulmuştur. Her bölümde birbirinin devamı ancak farklı temalara değinilmiştir. Böyle bir yönetim seçilmesi eserin tarihsel seyrinin nasıl ilerlediğini ifade etmesi açısından okuyucuya kolaylık sağlamaktadır.

Figes, eserini sözlü tarih metoduyla oluşturmuştur. Böyle bir tercih, Rusya örneğinde olduğu gibi baskı, şiddet ve terörün hüküm sürdüğü, dolayısıyla kişilerin özel yaşamlarının

kontrol altında olduğu ülkelerde sözlü tarih geleneğinin kaçınılmaz bir yöntem olmasından kaynaklanır. Bu zorunluluktan kaynaklanan sözlü tarih, geleneksel tarihten (belge ve verilere dayanan) farklı olarak toplumu genellemek yerine kişilerin bireysel yaşamlarına ve bakış açlarına yer verir. Yapılan görüşmelerde kişiler sadece bilgi değil duygularını ve tutumlarını da aktarır. Ancak bilgi aktarımı esnasında aktarılan duygular da çok iyi tahlil edilmelidir. “ Bu nedenledir ki Figes’in, *Karanlıkta Fısıldaşanlar*” için yaptığı görüşmeler boyunca elde ettiği bilgi seçimi konusunda çok titiz davrandığı göze çarpıyor. Keza yazar görüşme verilerini tamamen gerçek ve geçerli bir bilgi kaynağı şeklinde ele almamıştır. Dolayısıyla eserin çoğu yerinde ‘ belki, galiba, sanırım, sanki’ gibi kesinlik içermeyen ifadeler kullanılmıştır.

Figes, Sovyet toplumunun iç dünyasına girerken sözlü tarih metodunun kendisine sağlayacağı olanakların yanında söz konusu metodun sınırlıklarının da farkındadır. Dolayısıyla eser sadece ‘Neler olmuş?’ sorusuna değil, ‘ Kim? Nasıl yazmış? Yazarken nasıl hareket etmiş?’ gibi üslupsal sorulara da cevap vermektedir. Toplumsal hafızayı esas alarak yapılabilecek bir sözlü tarih çalışmasında Figes’in eseri özellikle yöntem açısından faydalı bir örnek olabilir.